

Összefoglaló

A büntetőeljárás nyomozati szakaszában a résztvevők nyelvi-interaktív tevékenységének középpontjában elsősorban a releváns tényálláselemek megbeszélése áll. A kihallgatások során az eset nyelvi ábrázolását döntően befolyásolja az a jogi személyekkel szemben támasztott szakmai elvárás, hogy a laikusok által hétköznapi módon előadott cselekvésábrázolásokat a jogalkalmazásban elvárható formában kell visszaadni. Ezen nyelvi transzformáció tudományos elemzése kedvelt témája a jog és nyelv kutatásoknak. Eredeti kihallgatások hangfelvételei alapján készített elemzésekből azonban kiderül, hogy a tények argumentatív jellegű ábrázolása és megtárgyalása mellett a kihallgatott identitása és annak nyelvi ábrázolása is kulcsfontosságú. A büntetőeljárásban nem csak az a kérdés játszik szerepet, hogy „mi történt”, hanem az is, hogy „milyen az az ember”, aki egy adott cselekményt elkövetett. Rendőrségi kihallgatások nyelvészeti elemzése alapján bátran állítható, hogy ezekben a beszélgetésekben nagy számban fordulnak elő olyan nyelvi kifejezések, amelyekkel a beszélgetés résztvevői kölcsönösen alkalmi identitásokat alkudnak ki, ezeket módosítják, vagy éppen elvitatják egymástól. Ezen nyelvi-interaktív folyamatok azonosítása és ábrázolása mind jogszociológiai, mind szociolingvisztikai szempontból motivált, tárgyalásuk interdiszciplináris keretben képzelhető el.

A nyolcvanas évektől kezdve a nyelvészetben belül fellelhető egyfajta érdeklődés a jogi eljárás iránt: mind angolszász, mind német területen számos olyan nyelvészeti orientációjú kutatás látott napvilágot, amelyekben a jogi eljárás nyelvi jellemzőit a nyelvészeti diskurzuselemzés fogalmi rendszere alapján próbálták meghatározni. Ezen diskurzuselemző munkák középpontjában az áll, hogyan formálódnak át a hétköznapi cselekvésleírások jogi nyelven megfogalmazott tényábrázolásokká. Mind rendőrségi kihallgatásokban, mind bírósági tárgyalások során vizsgálták, hogy milyen jelentésbeli és stilisztikai átalakuláson mentek át a kihallgatáson elhangzottak a jogi interpretáció következtében.

A disszertáció a büntetőeljárást az etnometodológiai konverzációelemzés módszertana szerint nyelvi-interaktív folyamatként fogja fel, amelyben az adott jogeset interaktív módon kerül kialakításra az eljárásban részt vevő személyek által. A disszertáció középpontjában a büntetőeljárás nyomozati szakaszának egy beszélgetéstípusa, a rendőrségi tanúkihallgatás áll. Az empirikus elemzés alapjául egy rendőrségi tanúkihallgatás hangfelvétele és annak átirata

szolgál, mely a nyelvészeti konverzációelemzés módszerével került lejegyzésre és kiértékelésre.

Kvalitatív nyelvészeti elemzésem középpontjában azoknak a nyelvi-interaktív folyamatoknak a bemutatása áll, amelyek segítségével a résztvevők a beszélgetésben elfoglalt pozícióikat és alkalmi identitásaikat relevánssá teszik. A résztvevők nyelvi önábrázolásának vizsgálatakor arra koncentrálok, hogy milyen társadalmi pozíciókat rendelnek egymáshoz és ezek hogyan változnak a kihallgatás során. Ezeket a folyamatokat a nyelvészeti társalgáselemzés a társadalmi pozicionálás elméletén belül tárgyalja. Vizsgálom továbbá, hogy milyen módon befolyásolja a nyelvi önábrázolás sikere vagy kudarca a kihallgatás során kínálgató verbális cselekvési lehetőségeket, valamint utalok a verbális önábrázolás és az ábrázolt tényálláselemek szelekciója közötti összefüggésre is.